

<https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.079>
УДК 930.85(447.63)

Сергій СІЛЬВАНОВИЧ

Дніпровський національний університет
ім. Олеся Гончара (Дніпро, Україна)
detegulaga23@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5906-6333>

ШЕВЧЕНКІВ МІФ У МІСЬКОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ КАТЕРИНОСЛАВА КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

Метою дослідження є спроба виявити, в який спосіб національний міф Шевченка почав проникати у міську публічну сферу Катеринослава — одного з найбільших поліетнічних промислових міст України кінця ХІХ ст. **Актуальність** зумовлена станом сучасної історіографічної ситуації, в якій домінують народницький та краєзнавчий підходи до проблеми регіональної рецепції шевченківської спадщини. **Методологічні засади.** Ключовим для дослідження стало поняття «міф», під яким розуміється замкнена семіотична система з набором універсальних символів, що через ритуал здатна виконувати свою регулятивну функцію. У публічному просторі міф (ре)продукується у результаті діяльності публічних акторів, для визначення й аналізу яких запропоновано персонологічно-інституційний підхід. Окрім загальнонаукових і загальноісторичних, застосовано методи контент-аналізу та кейс-стаді. Розроблено модель дослідження генези й засвоєння Шевченкового міфу в регіональному публічному просторі. **Висновки.** Національний міф Шевченка мав у Катеринославі нелінійний шлях становлення та розвитку. Виникнувши у публічному просторі у середині 1880-х рр., він циркулював у вузькому колі місцевої інтелігенції (І. Манжура, М. Биков), якій належить спроба закріплення його в місті. Однак на початку 1900-х рр. унаслідок прискореної модернізації в Катеринославі постало нове інституційне та кадрове середовище. Новими «публічними агентами» шевченків-

Цитування: Сільванович С. Шевченків міф у міському публічному просторі Катеринослава кінця ХІХ — початку ХХ ст. *Український історичний журнал*. 2023. № 2 (569). С. 79—95. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.079>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2023. № 2 (569)

ського дискурсу стали гуманітарії-представники «кадрового імпорту», прихильні до української ідеї (Д. Яворницький, А. Синявський). Діючи як у рамках громадських, так й офіційних організацій, вони просували національний міф Шевченка. Продуктом засвоєння цього міфу, з одного боку, стала його інструменталізація різними ідеологічними групами, з іншого — процес кристалізації національної ідентичності та самоідентифікації. Запропонована модель дослідження може бути корисною не лише для вивчення функціонування Шевченкового міфу в інших регіонах, а й загалом для студій з інтелектуальної та регіональної історії.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Шевченків міф, Катеринослав, міський публічний простір, національний дискурс, модернізація, «Просвіта», кадровий імпорт.

Постать Тараса Шевченка вже традиційно розглядають як одну з основоположних у структурі української національної ідентичності. Як і будь-яка інша, ідея національного героя має виникнути та бути адаптованою в певному соціокультурному середовищі. Поет-міфотворець Т. Шевченко став спочатку героєм свого міфу України, який потім обернувся на цілком автономний міф самого автора [1, 2].

У системі семіотичних координат Шевченків міф, відображений у «Кобзарі» — багатошаровий, що робить можливим існування значного поля його рецепцій та інтерпретацій. Ретроспективно сьогодні можна говорити, що ще за життя поета його авторський міф умонтовувався в дискурс різних ідеологічних «-ізмів» (соціалізм, революційний демократизм, націоналізм, інтернаціоналізм, монархізм) і суспільно-політичних течій, на що одним із перших звернув увагу М. Драгоманов [3]. Однак уже наприкінці ХІХ ст. відбувалося поширення національного (українофільського) дискурсу образу Т. Шевченка як кріпака-невільника, мученика, який зумів стати речником поневоленого українського народу, «батьком Тарасом» [4, 5].

Закріплення цього дискурсу відбувалося через сакралізацію поета, утворення відповідного культу та винайдення традиції — тобто практик ритуально-символічного характеру, які обумовлені прямо чи опосередковано прийнятими правилами й мають на меті прищепити певні цінності, норми поведінки через повторюваність, що автоматично передбачає зв'язок із минулим [6, С. 13—14]. Проте міф сам по собі, власне, і є ритуалом у словесній формі, адже виступає замкненою семіотичною системою з набором універсальних символів, яка через ритуал здатна виконувати свою регулятивну функцію [2, С. 44]. У цьому сенсі Шевченків міф України, артикульований та закріплений у його творчості, охоплює два світи — селянський і козацький, які й заклали матрицю для розуміння українськості в категоріях національності.

Можна погодитися з К. Келгуном, що націоналізм як дискурс має на меті вироблення культурного розуміння та риторики, котрі дозволяють осмислити устремління спільноти в термінах нації й національної ідентичності з виробленням фундаментальних образів мови, думки, моделі поведінки [7, С. 12—13; 8, С. 25]. Продуктом засвоєння цього дискурсу через міф і традицію є процес виникнення національних ідентичності та самоідентифікації [9, С. 151].

Мета нашого дослідження полягає у спробі зрозуміти, в який спосіб національний міф Шевченка почав проникати у міську публічну сферу Катеринослава — одного з найбільших поліетнічних промислових міст України кінця ХІХ ст. Це питання виглядає цілком слушним, ураховуючи вплив феномену модернізації на становлення ідеї націоналізму, яку в доволі функціоналістському варіанті запропонував Е. Геллнер. Із погляду модернізації вирішальна роль у творенні нації належить місту. Саме тут складається той інституційний простір, у якому формуються мова, патерни поведінки, моделі культури, закріплюються соціальні зв'язки та інфраструктура для комунікації [10, 11]. Актуальність дослідження зумовлена станом сучасної історіографічної ситуації, у якій домінують народницький [12, 13] і краєзнавчий [14] підходи до проблеми місцевої рецепції Шевченкової спадщини. Локальне шевченкознавство продовжує насичуватися краєзнавчими дослідженнями, які мають на меті з'ясувати нові фактографічні дані про перебування і творчий зв'язок Кобзаря з краєм [15]. Фокус їхньої уваги тотально зосереджено на есенціалістському розумінні Т. Шевченка як носія винятково української ідентичності. Можна констатувати, що фактично від виходу друком у 1939 р. однієї з перших історико-літературних розвідок, присвячених місцевій рецепції його спадщини [16], погляд на проблему суттєво не змінився.

Для того, аби відстежити та проаналізувати присутність Шевченкового міфу, запропонуємо інституційно-персонологічний підхід для визначення акторів публічного дискурсу. З перспективи медіа та способів комунікації інституційний вимір представлений численними публічними установами, товариствами, пресою, які з високою інтенсивністю виникають у місті на піку його демографічного та економічного розвитку наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Цю частину дослідження буде розділено на складові. У першій проаналізуємо місцеву періодичну пресу й часописи, котрі об'єднали навколо себе місцевих інтелектуалів і значною мірою формували дискурс серед читачів. У другій частині застосуємо метод кейс-стаді та розглянемо публічну взаємодію різних інституцій, товариств, влади на прикладі відзначення в 1914 р. 100-літнього ювілею з дня народження Т. Шевченка.

На персонологічному рівні з огляду на репрезентативність джерельної бази розглянуто сюжети, пов'язані з діяльністю етнографа І. Манжури та істориків Д. Яворницького й Д. Дорошенка. Всі вони демонструють загальну тенденцію репрезентації Катеринослава як культурного, інтелектуального осередку, формування якого значною мірою відбувалося за рахунок «імпорту кадрів» [17] з інших інтелектуальних центрів, насамперед з Харкова, Санкт-Петербурга, Києва.

Т. Шевченко на шпальтах газети «Степь»

Одним із перших критичних періодичних видань Катеринослава, яке виходило в 1885—1886 рр., став літературно-громадський тижневик «Степь». Його видавцем був випускник юридичного факультету Харківського університету О. Єгоров (1850—1903 рр.) [18]. Редакція містилася у «Книгарні С.В. Єго-

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2023. № 2 (569)

рової на Проспекті» — одній із найстаріших бібліотек міста, де впродовж 1870—1880-х рр. часто збиралась активна творча інтелігенція, яка стане основою редакційного колективу: випускник Харківського університету природничник і фольклорист Г. Залюбовський (1836—1898 рр.), збирач старовини Я. Новицький (1847—1925 рр.), журналіст М. Биков (1857—1917 рр.), випускник Новоросійського університету ботанік-географ І. Акінф'єв (1851—1919 рр.), поет-фольклорист І. Манжура (1851—1893 рр.).

Дослідниця місцевої літератури Н. Василенко пропонує цікаве визначення цієї когорти діячів — «степовий Парнас». У метафорі недвозначно закладено відсилання до назви щотижневика та уславленого в міфології святилища поезії. Однак гра слів може бути витлумачена і як «гора у степу», аби гротескно позначати нетиповість культурного феномену, що виник у провінційному місті, довгий час позбавленому власних стабільних інтелектуальних центрів¹.

У період видання газети «Степь» відбулося оновлення Шевченкової могили в Каневі та перетворення її заходами українофілів-народовців на культовий центр і символ українства (1884 р.) [5]; у Києві почав виходити історико-археографічний часопис «Киевская старина», який стане майданчиком для збирання та публікації Шевченкової спадщини [19]; у Львові й Санкт-Петербурзі вже впродовж двох декад проходили досить регулярні Шевченківські вечори [20, 21].

Хроніка «Степи» доволі точно віддзеркалювала дві речі. По-перше, вона демонструвала, що публічний дискурс в інтелектуальному міському просторі з питання спадщини Т. Шевченка почав формуватися групою культурних діячів народницького ідейного спрямування, орієнтованого на практики українофілів.

Так, І. Манжура в опублікованій із нагоди 25-х роковин смерті поета статті неодноразово підкреслював його зв'язок із «народністю», під якою розумів селянство²: «Появление Тараса Григорьевича на мрачном фоне крепостной Украины — явление далеко не случайное. В его лице все обездоленное мало-русское крестьянство как бы слило все лучшие свои духовные силы и избрало его певцом своего векового горя» [16, С. 51].

Народницький міф Шевченка, який на перший план виносив роль поста-мученика, селянина-кріпака, що поклав життя задля боротьби з несправедливою соціальною системою, ще виразніше оприявнювався в інвективному вірші-посланні Ів. Калічки (І. Манжури), яке метонімічно адресувалося Україні: «...Поховала, оплакала / Мученика сина. / Як ховала, побивалась, / Щиро присяглася / Не забудь його довіку, / Та й не спромоглася / Хреста йому по сій порі / Справити до діла ... Отак пам'ять його чесну / Матінка кохає!» [22, С. 128].

Цитовані рядки також дозволяють припустити, що разом із виразнішою народницькою в культурне середовище Катеринослава просочувалась українофільська рецепція Т. Шевченка. Таку тенденцію можна зафіксувати в повідом-

¹ Перший виш — Катеринославське вище гірниче училище — буде відкрито щойно в 1899 р.

² Цитату подаємо без перекладу.

ленні, надрукованому у січневому числі часопису, з рекламою нового випуску Шевченкових «Гайдамаків» із передмовою Д. Яворницького. Всіляко підкреслюючи технічні переваги видання, автор замітки наголошував на його символічній цінності («неувядаемый венки "великого батька Тараса"») і доказі того, що суспільство в подібний спосіб доросло до усвідомлення необхідності шанувати пам'ять своїх учителів — «апостолів правди» [22, С. 127].

По-друге, можна констатувати відсутність дієвої практики публічного вшанування пам'яті Т. Шевченка (наприклад, панахиди чи вечорниці) навіть у міському інтелектуальному середовищі на середину 1880-х рр., а отже відсутність суспільного консенсусу щодо тієї ідентичності, носієм якої виступав (або мав виступати) поет в очах місцевих інтелігентів-народолюбців. Про це свідчить також особиста позиція редактора видання О. Єгорова, який усіляко відхрещувався від «українофільства» [23, С. 92].

У переддень 100-річного ювілею Катеринослава у 1887 р. місто переживало економічне піднесення та активно шукало свою міську ідентичність, в яку слабко вписувався міф «мужицького поета» України. Складності ситуації додавало й те, що структура міського міфу на середину 1880-х рр. значною мірою спиралася на сакральний момент заснування Катериною II « нової південної столиці імперії », якій віщувалося велике майбутнє [24]. Економічний розквіт Катеринослава сприймався як запізнена реалізація задумів кінця XVIII ст., лише відтермінованих через низку несприятливих обставин [11, С. 66—67].

Публічні актори та шевченківський дискурс на початку ХХ ст.

Згадки про перші публічні декламації поезій Т. Шевченка датуються початком ХХ ст. У квітневій хроніці новин часопису «Киевская старина» за 1902 р. передруковано замітку про влаштування у Катеринославі вечора пам'яті поета [25, С. 30—31].

Шевченківські вечори — це заходи, які у прямому сенсі потребували публічного простору, облаштованого / підлаштованого під вимоги дійства. У приміщенні принаймні мала бути сцена, з якої виступатимуть доповідачі, символічне місце для портрета або бюсту. Ініціатором виступила одна з перших громадських просвітницьких інституцій міста — організована 1883 р. Комісія народних читань. За її сприяння влаштовувалися загальнодоступні літературно-музичні вечори, діяв аматорський хор, проводилися народні лекції та ін. У 1896 р. на зібрані громадськістю, а також місцевою владою, кошти комісія збудувала власне приміщення, яке виконувало функції лекторію і театральної сцени, доступних не тільки привілейованим верствам.

Щоб зрозуміти, до якого Шевченка промовляли організатори подібних вечорів, варто звернути увагу на репертуар декламацій — відносно нейтральна, не контраверсійна частина творчості поета, яка торкалася переважно іділічного світу села («Садок вишневий коло хати»), соціальної несправедли-

вості («І туди, і всюди»), нереалізованого кохання («І широкою долину», фрагмент поеми «Утоплена») тощо. Про домінування такого погляду не тільки на спадщину Т. Шевченка, а й ширше — на всю українську літературу, недвозначно натякав фельетон М. Славинського, опублікований у місцевій газеті на поетові роковини, де він описував «малоруську літературу» як твори про селян і для селян [25, С. 28].

Точкою відліку якісно нового етапу міфу Шевченка у структурі міського простору стало заснування в 1905 р. Катеринославського літературно-артистичного товариства «Просвіта». Дослідники неодноразово зазначали неабиякий внесок просвітян у процес «українізації» дискурсу вшанування Т. Шевченка [26]. Зусиллями цих діячів у Катеринославі виходили друком перші українські часописи «Добра порада», «Запоріжжя» (1906 р.), «Дніпрові хвилі» (1910—1913 рр.; останній став справжньою хронікою поточного національного життя, акумулюючи актуальні громадсько-культурні новини). З діячами товариства часто були пов'язані конкретні публічні практики вшанування митця, такі, як панахиди, літературно-музичні вечори або ж читання популярних лекцій.

У сучасній історіографії домінує погляд на товариство «Просвіта», осередки котрого в підросійській Україні виникли під час революції 1905—1907 рр., радше як на герметичне та гомогенне у своїх цілях, що відіграло провідну роль у поширенні української свідомості й культури серед населення. Будучи громадською, але утвореною з дозволу влади організацією, місцева «Просвіта» переживала періоди згасання та активізації своєї діяльності, заснованої на ентузіазмі і членських внесках. Однак у питанні Шевченкової спадщини вона була не єдиним публічним актором. Варто згадати, що саме в той час у місті виникли науково-просвітницькі інституції, які мали безпосереднє відношення до формування міського історичного дискурсу — Катеринославський обласний музей ім. О. Поля (1902 р.), Катеринославське наукове товариство (1902 р.), Катеринославська губернська вчена архівна комісія (1903 р.).

Серйозним інтелектуальним центром із вивчення місцевої історії стала, зокрема, архівна комісія. Під патронатом місцевого предводителя дворянства князя М. Урусова, який був номінальним її головою, згуртувалася когорта молодих та активних діячів, запрошених до роботи у новостворених інституціях. Серед них і симпатики українства, переважно історики: випускник Харківського університету Д. Яворницький, Київської духовної академії В. Біднов, Київського та Новоросійського університетів А. Синявський, пізніше випускник Київського університету Д. Дорошенко та ін. Всі вони були членами катеринославської «Просвіти» — фактично й ідейно.

У 1905 р. після трирічної паузи в Катеринославі відновилися Шевченківські вечори, які проходили у приміщенні новозбудованого комерційного училища, директором якого був А. Синявський, реальний керівник архівної комісії. Тут читали доповіді про життя і творчість поета, після чого аматорський хор виконував українські народні пісні [14, С. 87]. Подібні заходи відбувалися й пізніше впродовж 1911—1913 рр.

Комерційне училища ім. імператора Миколи II відіграло роль важливого простору, прихильного до українського культурного руху, попри те, що більшість його учнів становили євреї. Однак така позиція не була типовою для середніх і вищих навчальних закладів міста. Про це, наприклад, згадував випускник училища М. Сокіл. Його декламація вірша Т. Шевченка на іспиті з російської мови викликала роздратування директора гімназії, куди він збирався вступати [27, С. 175].

Катеринославська преса: в пошуках свого Шевченка

Але яким же був образ Т. Шевченка поза українським дискурсом у публічному просторі Катеринослава? Зокрема, К. Федевич аргументовано доводить, що, всупереч поширеній думці про антагонізм між імперським монархізмом і Шевченковою творчістю, до 1910-х рр. українські (та навіть російські) монархісти активно використовували його міф у власних політичних цілях [28].

Аби відповісти на зазначене питання, варто залучити до дослідження періодичну пресу різного ідеологічного спектра. У Катеринославі на початку ХХ ст. виходили три масові щоденні газети, які конструювали дискурс навколо постаті поета в переддень його символічних роковин: ідеологічно нейтральний часопис промисловців «Приднепровский край»³, ліберальна «Южная заря», промонархічна «Русская правда». Для порівняння важливо також розглянути вже згадувані «Дніпрові хвилі» — друкований орган місцевої «Просвіти» [29].

Лідером за насиченістю шевченкіани у структурі інформаційного потоку були саме «Дніпрові хвилі». За нашими підрахунками, частка публікацій, що в різний спосіб зачіпали Т. Шевченка, становила 1:9 від загальної кількості опублікованих матеріалів. Більшість з них — короткі відомості про перебіг Шевченкових роковин в осередках українства як у Російській імперії, так і за кордоном. Березневий випуск часопису зазвичай мав передову статтю авторства головного редактора Д. Дорошенка з нагоди річниць Кобзаря й декілька літературно-публіцистичних оглядів його спадщини, що належали місцевим просвітянам: подружжю Біднових, М. Бикову, М. Новицькому, Т. Татарининову. На шпальтах часопису міф Шевченка ставав основним елементом конструювання національного українського дискурсу (зберігаючи при цьому деякі елементи народницького, в якому поет страждав разом із народом і задля нього), відбувалася зміна акцентів і митець представлявся «геніальним бідолахою» та співцем свого краю — України [30]. Роковини його смерті утверджувалися як традиційне національне свято, а творчість — як національне Євангеліє. В цьому сенсі унікальність Кобзаря визначалася через самопожертву та любов

³ Наразі це видання недоступне для опрацювання. Наявність пасивного дискурсу та реакції напередодні Шевченкових роковин відзначав редактор «Дніпрових хвиль» (див.: Катеринославська преса про Шевченка. *Дніпрові хвилі*. 1911. Вип. 10 (2 березня). С. 138—139).

до української справи. Водночас національний міф Шевченка охоплював й інші ідентичнісні рівні, які робили його більш універсальним: образ гуманіста, борця проти кріпацтва, поборника християнської любові до людини [31] або ж образ геніального поета слов'янського світу.

Близькими до національного дискурсу можна вважати й репрезентації Т. Шевченка в «Южной заре». Проте визнаючи за ним статус «великого Кобзаря України» та «пророка свого народу», його міф визначався у системі координат наднаціональної спільноти «братніх» слов'янських народів. Цитуючи «духовний заповіт» поета «І мертвим, і живим...» дописувачі «Дніпрових хвиль» та «Южной зари» доходили протилежних оціночних висновків. Так, у тексті М. Бикова Т. Шевченко виступав геніальним українським поетом, якому вдалося власними творчими силами сформувати нову унікальну літературу окремого народу [32]. Натомість автор замітки в ліберальній «Южной заре» пропонував ушановувати поета як символ *братньої єдності* у часи хвилюючого націоналізму [33, С. 3]. Надто, полісемантизм цитати «Обніміте ж, брати мої, / Найменшого брата» в тому самому випуску газети було використано як привід згадати Шевченкову ідею християнської любові до всіх страждених, аби подолати голод у російських губерніях [33, С. 3].

Але різниця між двома візіями продиктована не тільки на рівні риторики та символів — це відмінності між українським часописом, адресованим вузькому колу інтелігентів і селян, та щоденною міською газетою, котру купували, керуючись не стільки ідейними, скільки споживацькими потребами. Суспільно-політичний часопис, аби бути комерційно привабливим, мав реагувати на значущі новини з різних сегментів публічної сфери. Саме тому жвавий інтерес до Шевченкових роковин редакція «Южной зари» проявила в ювілейні 1911 і 1914 рр., присвячуючи Кобзареві цілі випуски. Але коли проблема мала менший суспільний резонанс, видання обмежувалося нагадуваннями про проведення врочистостей або суто хронікально висвітлювала перебіг таких заходів. Пошук ексклюзивного матеріалу інколи набував непередбачуваних форм. Так, у 1912 р. впродовж трьох випусків газета публікувала подробиці публічного скандалу, що трапився під час вечірнього застілля після Шевченківських вечорниць у залі Комерційного зібрання⁴.

Між виданнями також можна простежити різницю смислових горизонтів у спробах пояснити унікальність поета через інші сутності. У випадку «Дніпрових хвиль» міф Шевченка описувався як уявний центр, від якого у вигляді розгалужень формувалася українська мова, письменство, «народна воля». Простіше кажучи, питання «Шевченко як аналог якого героя?» або взагалі не артикулювалося, або зустрічалося вкрай рідко. Д. Дорошенко у передовій статті відсилав до аналогії його з польським національним поетом-героем А. Міцкевичем [30, С. 130]. Натомість у публікаціях «Южной зари» пошук

⁴ Варто зазначити, що подія мала суто побутовий характер (див.: Скандал в Комерческом клубе. *Южная зоря*. 1912. № 1724 (5 марта). С. 3; Письмо в редакцию. *Южная зоря*. 1912. № 1730 (13 марта). С. 2; № 1735 (26 марта). С. 3).

схожих героїв в інших культурах (у першу чергу російській), через які можна було б зрозуміти національний феномен Т. Шевченка, відбувався набагато активніше. Так, за визначенням члена Державної думи К. Іванова, «ліра Шевченка в народній справі» стояла набагато вище за доробок поетів О. Кольцова й І. Нікітіна, а метою творчості Кобзаря він визначав заклик О. Пушкіна «глаголом жечь сердца людей ... иская правды» [34]. В іншому випуску провітанин М. Биков порівнював долю Т. Шевченка з долею В. Шекспіра, а його значення для українського народу — зі значенням Л. Толстого та Ф. Достоєвського для росіян [35].

Критичнішу позицію щодо національного міфу Шевченка займала редакція промонархічної «Русской правды». Поряд із визнанням таланту й неординарності долі митця, його значення як великого українського («малоросійського») поета, на шпальтах газети відбувалися спроби десакралізації його як виняткового національного героя. Подібно, як і в ліберальній «Южной заре», робився акцент на ширших світоглядних установках, на Шевченкових слов'янофільських ідеях «братніх» народів. Але кінцевий результат такої візії був підпорядкований іншим ідеологічним цілям — конструюванню образу зовнішнього ворога. Ситуативне цитування вже згадуваного вірша «І мертвим, і живим...», наприклад, використовувалося, аби увиразнити негативний бік експансії німецького капіталу на козацький острів Хортицю [36, С. 3].

Д. Дорошенко у своїх спогадах згадував, що ідеологічна напруга між прихильниками українського руху та монархістами у Катеринославі була не настільки антагоністичною, як, приміром, у Києві [37, С. 169]. Динаміка й форми Шевченкового дискурсу в «Русской правде» відображали схожий стан речей. Так, ще в 1911 р. редакція дозволяла собі не тільки передруковувати деякі матеріали з «Дніпрових хвиль» (причому українською мовою) [38, С. 2], інформувати читачів про панахиду та Шевченківські читання в архівній комісії, а й навіть рекламувати український часопис [39, С. 3].

Видається, що загальне напруження та апропріація міфу Шевченка різними політичними силами досягли критичної точки в переддень відзначення його роковин 1914 р. Каталізуючим фактором стала заборона на будь-які врочистості з нагоди 100-ліття поета на території Російської імперії, видана міністром внутрішніх справ М. Маклаковим за місяць до знакової дати. На його думку, це повинно було запобігти перетворенню її на політичну маніфестацію. Однак замість недопущення політизації ця заборона, навпаки, надала проблемі політичного звучання, оскільки досі практика святкування річниць значною мірою була сформована традицією, а не політичним вибором.

Цю тенденцію відображала зміна риторики рецепції Шевченкової творчості на шпальтах «Русской правды» в переддень ювілею. Якщо ще декілька років до цього допускалося називати його великим українським поетом, то 1914 р. він перетворюється на малоросійського діяча. Відбувалося поетапне розмивання спочатку української компоненти міфу Шевченка (через дискурс «слов'янської єдності» та «борця з кріпацтвом»), а потім і національної

(акцентуючи увагу на полоно- та юдофобських висловлюваннях Кобзаря) [40]. У цьому сенсі ставлення промонархічних сил до поета мало амбівалентний характер. З одного боку, визнавалася необхідність відзначення його через важливість для розвитку «малоросійської» культури, а з іншого — виник офіційний дискурс, який робив процес публічного вшанування справою політичного протесту.

Проте у випадку Катеринослава, де врочистості пройшли за погодженням та за участі місцевої влади, позиція правого видання не знайшла підтримки. Редакція повідомила, що отримала близько 200 листів зі звинуваченнями в пошуку політики там, де її немає [41, С. 1]. Риторика «Русской правды» в контексті локальних подій виглядала дивно — поки в місті відбувалися вже традиційні Шевченківські концерти, часопис висвітлював «жахи» в Києві, де радикально налаштовані студенти співали: «Да здравствует самостійна Україна!» [42, С. 3].

Місто і 100-річний ювілей Т. Шевченка

Аби краще зрозуміти місце Шевченкового міфу у структурі міського дискурсу, варто детальніше розглянути перебіг роковин 1914 р. Ініціатива проведення врочистостей виникла у членів ради катеринославської «Просвіти» наприкінці 1913 р. У грудні того ж року від губернатора отримано дозвіл на заснування ювілейного комітету, який можна було доповнити представниками інших товариств та інституцій. На першому ж засіданні комітет ухвалив рішення запросити до співпраці членів Державної думи від Катеринославської губернії, гласних міської й земської управ, представників вищих і середніх шкіл, різноманітних осередків та ін. Було відправлено близько 300 телеграм приватним особам і 27 листів установам [43].

Але, що важливо, ювілейний комітет розраховував не тільки на дозвіл щодо проведення заходу, а й на фінансову підтримку з боку міської влади. Ще на початку січня до Катеринославської думи було подано заяву від місцевих жителів із проханням відгукнутися на ювілей поета. Підписанти наголошували на культурному обов'язку міста перед населенням, що спілкується мовою Кобзаря, апелювали до славетної ролі краю в історичній долі українського народу. Тобто через ушанування Т. Шевченка відбувалося осмислення регіональної свідомості як частини національної. У цьому контексті важливе очікування катеринославців, що центральним місцем ювілейних подій мав бути Київ [44, С. 2].

Згадану заяву підписали 747 осіб. Але варто враховувати, що первинне подання не містило конкретних пропозицій до місцевої влади, а лише наголошувало на необхідності підтримати врочисті заходи. Вже потім до цього подання ювілейний комітет ухвалив додаток із конкретними рекомендаціями, які варто було втілити у життя. Серед них: відкрити пам'ятник поетові в Катеринославі, започаткувати іменну стипендію у вищих школах, роздати портрети, бюсти та видання «Кобзаря» серед учнівської молоді, назвати одну з вулиць іменем Т. Шевченка та заснувати відділ української літератури

в міській бібліотеці. Пізніше також було подано прохання на фінансування ювілею в розмірі 500 руб. Додаток зі схожими пропозиціями надіслали й до Катеринославської губернської земської управи. Відомо, що комітету фактично вдалося добитися виділення коштів тільки від міської думи [45].

Були й пропозиції, яким ювілейний комітет вирішив не давати хід. Одну з таких, зокрема, висловив Д. Яворницький: видрукувати міським коштом матеріали до біографії поета, які зберігалися в місцевому музеї⁵. Інша, авторства лікаря Нейштаба, стосувалася заснування просвітницької інституції ім. Т. Шевченка з театром, бібліотекою, читанням лекцій українською мовою. Причому формула діяльності такого осередку водночас не мала «переслідувати жодних політичних устремлінь, які йшли б урозріз із загальнодержавними цілями» [45, С. 12].

Головними завданнями ювілейного комітету стало складання програми святкувань і координація всіх зацікавлених сторін. За результатами цієї роботи планувалося провести 25 лютого врочисте засідання у залі престижного Англійського клубу, а ввечері наступного дня відправити панахиду по митцеві. Програма складалася з вітального слова голови комітету професора Катеринославського гірничого інституту О. Терпигорева, промови Д. Яворницького «Шевченко — народний поет» і доповіді М. Бикова «Великий поет народної людяності». Два останніх виступи згодом в повному обсязі надрукувала «Южная заря» [35, 46]. Схоже, вони мали вигляд публіцистичної переробки матеріалів, опублікованих двома роками раніше у виданні вченої архівної комісії [47, С. 8, 20].

Друга частина програми складалася з церемонії покладання вінків та вітальних листівок до бюста поета, хорового співу, декламування Шевченкових творів, які пройшли цензуру — «Чернець», «До Основ'яненка». Зміст вітальних листівок був опублікований у пресі та звідомленні комітету, що дозволяє порівняти форми рецепції Т. Шевченка в конкретних групах і товариствах.

Адресантами багатьох листівок стали філії «Просвіти» з навколишніх сіл. Усі вони написані українською мовою й усі демонстрували ставлення до поета як до символічного «батька», «апостола правди», «пророка кращої долі». Однак у свідомості селян Т. Шевченко, «свій» за соціальною належністю, вже починав осмислюватися через національний дискурс. Наприклад, могли використовуватися звернення до нього як співця «народного горя», так і «недоли України», або ж визначення «наш (селянський) батько Тарас» чи «славний батько України».

Представники технічної інтелігенції та місцевого наукового товариства по суті промовляли до абсолютно іншого Т. Шевченка. Визнаючи його великим поетом України, вони мислили його через міф письменника-гуманіста та співця високих громадянських ідеалів. У своїх листівках неодноразово називали «народним», родоначальником української «народної поезії», але жодного разу не ідентифікували як власного героя. Схоже сприйняття присутнє і в телеграмах від органів влади, де відзначався поетичний талант митця у відо-

⁵ Частково він їх уже публікував за декілька років до ювілею [52].

браженні народного побуту й духу. Більшість листівок від цієї групи акторів написані російською мовою.

Конкуруючи дискурси щодо Шевченкової спадщини спонукали до організації альтернативних просвітницьких заходів. Наприкінці лютого окремі пам'ятні вечори мали влаштувати «Просвіта» та Катеринославське наукове товариство. Обидві інституції ставилися до поета радше як до ідейного інструмента. Один зі співрозмовників Ф. Матушевського під час його короткого приїзду в Катеринослав нарікав на місцеву «Просвіту», котра, мовляв, аби зібрати більше грошей на власних українських вечорах, «приплітає ім'я Шевченка» [48, С. 2]. Наукове товариство, своєю чергою, влаштовуючи 1911 р. читання, приурочені до 50-річчя скасування кріпацтва, «підігнало» їх під Шевченкові роковини 26—27 лютого. Успіх таких лекцій був колосальним, вони збирали від 400 до 600 слухачів [49].

Отже, можна констатувати, що міф Шевченка як частини українського національного дискурсу мав у Катеринославі нелінійний шлях становлення й розвитку. Виникнувши в публічному просторі у середині 1880-х рр., народницька його варіація циркулювала переважно у вузькому колі місцевої інтелігенції, аматорів фольклору та етнографії. Вшановуючи Т. Шевченка, вони насамперед мали на увазі об'єкт свого палкого зацікавлення — «народ», під яким розуміли традиційний світ українського селянства. Але слабкий розвиток публічної інфраструктури та домінування в міському середовищі ідентичностей іншого порядку (локальної й імперської) робили селянський міф Шевченка чужим щодо міста.

Ситуація змінилася на початку ХХ ст., коли виникла мережа освітніх установ і громадських об'єднань, які пов'язували свою діяльність з історією та українською справою. У Катеринославі склалася традиція щорічного вшанування роковин смерті Т. Шевченка, яка значною мірою стала результатом інтелектуального «імпорту кадрів» із більш розвинених осередків українства — Києва та Санкт-Петербурга. Не в останню чергу завдяки цьому формувалися нові публічні актори та організації. Зокрема «Просвіта», котра у своїй діяльності відводила постові центральне місце, керуючись особистими симпатіями до його спадщини або ж лояльністю до української справи, діячі-просвітяни прагнули розширити національний дискурс, застосовуючи також ресурс офіційних установ, в яких вони працювали. Утворилася ціла інституційна мережа, що в різний спосіб використовувала міф Шевченка — архівна комісія, «Просвіта», музей ім. О. Поля. Варто зазначити, що взаємодія між установами, а також із владою, значною мірою залежала від особистих зв'язків. Ювілейні заходи в 1914 р., цілком можливо, могли б і не відбутися, якби Д. Яворницький не скористався своїм авторитетом та доброю комунікацією з місцевим «політикумом», щоб переконати дозволити «аполітичні» відзначення.

Але важко не погодитися з Т. Портною, що активними носіями української ідеї були, перш за все, представники міської інтелігенції гуманітарного профілю, які мали водночас зберігати лояльність до владного дискурсу та поміркованість у висловлюванні власних поглядів [50]. Тому всі заходи прохо-

дили винятково за погодженням із місцевою владою. Така оптика дозволяє поглянути на взаємодію публічного і приватного не тільки з перспективи конфлікту, а й взаємодії та суспільного договору.

Результатом діяльності цієї групи «публічних агентів» стало суттєве розширення шевченківського дискурсу, який уже не могли ігнорувати актори, ніяк не пов'язані з українською ідеєю. Реакцією на проникнення у структуру міського простору національного міфу Шевченка-визволителя селян та пророка свого народу став інтерес представників ліберального і правого спектрів до адаптації митця під свої ідейні установки. Така стратегія зумовлювалася також певною обізнаністю містян-вихідців із села, які могли й не знати, хто такий Тарас Шевченко, але вже мали уявлення про «Кобзаря» [51, С. 3].

Проте не варто переоцінювати місце шевченківського дискурсу у загальній системі міського публічного простору. Очевидно, що він мав значний потенціал адаптації як символ української національної ідентичності чималого сегмента містян. Таку тенденцію слід сприймати не як частину телеологічного процесу «націоналізації міста», а як динамічний процес пошуку ним власного обличчя й тожсамості.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Grabowicz G. The Poet as Mythmaker. A Study of Symbolic Meaning in Taras Ševčenko. Kyiv, 1998 [in Ukrainian].
[Грабович Г. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка. Київ, 1998. 207 с.]
2. Zabuzhko O. Shevchenkiv mif Ukrainy. Sproba filozofskoho analizu. Kyiv, 2017 [in Ukrainian].
[Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. Київ, 2017. 304 с.]
3. Drahomanov M. Shevchenko, ukrainofily i sotsializm. V kn.: Mishchuk R. (Comp.) Vybrane («...mii zadum zlozhyty ocherk istorii tsyvilizatsii na Ukraini»). Kyiv, 1991 [in Ukrainian].
[Драгоманов М. Шевченко, українофіли і націоналізм. В кн.: Вибране («...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні»). Упоряд. Р. Міщук. Київ, 1991. С. 327—430].
4. Holyk R. Shevchenkova tvorchist: chytannia ta suspilno-ideolohichni uivlennia v Halychyni XIX—XX st. *Ukrainian Historical Journal*. 2014. 3: С. 100-115 [in Ukrainian].
[Голик Р. Шевченкова творчість: читання та суспільно-ідеологічні уявлення в Галичині XIX — XX ст. *Український історичний журнал*. 2014. № 3. С. 100—115].
5. Yekelchuk S. Tvorennia sviatyni: ukrainofily ta shevchenkova mohyla v Kanevi (1861—1900 rr.). *Zbirnyk Kharkivskoho istoryko-filolohichnoho tovarystva*. 2005. 11: 43-58 [in Ukrainian].
[Єкельчик С. Творення святини: українофіли та шевченкова могила в Каневі (1861—1900 рр.). *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. 2005. Т. 11. С. 43—58].
6. Hobsbawm E., Ranger T. (Ed.) *The Invention of Tradition*. Kyiv, 2005 [in Ukrainian].
[Винайдення традиції. За ред. Е. Хобсбаума та Т. Рейнджера. Київ, 2005. 448 с.]
7. Calhoun, K. *Nationalism*. Moscow, 2006 [in Russian].
[Калхун К. Национализм. Москва, 2006. 288 с.]

8. Bojanowska E. Nikolai Gogol. Between Ukrainian and Russian Nationalism. Kyiv, 2013 [in Ukrainian].
[Бояновська Е. Микола Гоголь: між українським і російським націоналізмом. Київ, 2013. 616 с.]
9. Kasianov G. Teorii natsii ta natsionalizmu. Kyiv, 1999 [in Ukrainian].
[Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ, 1999. 349 с.]
10. Myronov B. Blahosostoianie naseleniya i revoliutsyi v imperskoi Rossii: XVIII — nachalo XX v. Moscow, 2012 [in Russian].
[Миронов Б. Благосостояние населения и революции в имперской России: XVIII — начало XX в. Изд. 2-е. Москва, 2012. 848 с.]
11. Portnova T. Miske seredovyshche i modernizatsiia: Katerynoslav seredyny XIX — pochatku XX st. Dnipropetrovsk, 2008 [in Ukrainian].
[Портнова Т. Міське середовище і модернізація: Катеринослав середини XIX — початку XX ст. Дніпропетровськ, 2008. 104 с.]
12. Svitlenko S. Uvichnennia pamiaty Tarasa Shevchenka v ukrainskomu natsionalnomu rusi Naddniprianshchynu na pochatku XX st. *Hrani*. 2019. 24(3): 71-79 [in Ukrainian].
[Світленко С. Увічнення пам'яті Тараса Шевченка в українському національному русі Наддніпрянщини на початку XX ст. *Грані*. 2019. Вип. 24(3). С. 71—79].
13. Svitlenko S. Ukrainske XIX stolittia: etnonatsionalni, intelektualni ta istoriosofski konteksty. Dnipro, 2018 [in Ukrainian].
[Світленко С. Українське XIX століття: етнонаціональні, інтелектуальні та історіософські контексти. Дніпро, 2018. 480 с.]
14. Chaban M., Stepovychka L. (Comps.) Shevchenkiana Prydniprovia. Statti, narysy, poezii, eseї, intervju. Dnipropetrovsk, 2008 [in Ukrainian].
[Шевченкіана Придніпров'я. Статті, нариси, поезія, есеї, інтерв'ю. Упоряд. М. Чабан та Л. Степовичка. Дніпропетровськ, 2008. 435 с.]
15. Holub I. (Comp.) Taras Shevchenko i Prydniprovia (Do 200-richchia vid dnia narodzhennia): biobibliografichni pokazhchyk. Dnipropetrovsk, 2013 [in Ukrainian].
[Тарас Шевченко і Придніпров'я (До 200-річчя від дня народження): біобібліографічний покажчик. Упор. І. Голуб. Дніпропетровськ, 2013. 136 с.]
16. Hrushytskiy I. (Ed.). Pamiaty Shevchenka. Istoryko-literaturnyi zbirnyk. 1814—1939. Dnipropetrovsk, 1939 [in Ukrainian].
[Пам'яті Шевченка. Історико-літературний збірник. 1814—1939. За ред. І. Грушицького. Дніпропетровськ. 1939. 155 с.]
17. Zhurba O. Istorychna kultura Katerynoslavshchynu ta osoblyvosti formuvannia istorychnoi pamiaty rehionu. *Kharkivskiy istoriografichnyi zbirnyk*, 2016. 15: 163-173 [in Ukrainian].
[Журба О. Історична культура Катеринославщини та особливості формування історичної пам'яті регіону. *Харківський історіографічний збірник*. 2016. Вип. 15. С. 163—173].
18. Vasilenko N. Yehorov Oleksandr Ivanovych (1850—1903). URL: <https://www.libr.dp.ua/region-egorov.html> [in Ukrainian].
[Василенко Н. Єгоров Олександр Іванович (1850—1903). URL: <https://www.libr.dp.ua/region-egorov.html> (дата звернення: 10.01.2023)].
19. Voronov V. Shevchenkiana na storinkakh chasopysu «Kievskaya starina». *Naddniprianska Ukraina: istorychni protsesy, podii, postati*. 2017. 15: 40-57 [in Ukrainian].
[Воронов В. Шевченкіана на сторінках часопису «Киевская старина». *Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постаті*. 2017. Вип. 15. С. 40—57].
20. Sereda O. Pershi publichni deklamatsii poezii Tarasa Shevchenka ta shevchenkivski “vechernytsi” v Halychyni. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 2013. 23: 18-33 [in Ukrainian].

- [Середа О. Перші публічні декламації поезії Тараса Шевченка та шевченківські «вечерниці» в Галичині. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2013. Вип. 23. С. 18—33].
21. Marholys Yu. T.H. Shevchenko i Peterburgskiy universitet. Leningrad. 1983 [in Russian]. [Марголис Ю. Т.Г. Шевченко и Петербургский университет. Ленинград. 1983. 151 с.].
 22. Vasylenko N. Litopys literaturno-mystetskykh podii ta sviat pam'iaty Tarasa Shevchenka v Katerynoslavi. V kn.: Chaban M., Stepovychka L. (Comps.) Shevchenkiana Prydniprovia. Statti, narusy, poeziia, esei, interviu. 125—139. Dnipropetrovsk, 2008. [in Ukrainian]. [Василенко Н. Літопис літературно-мистецьких подій та свят пам'яті Тараса Шевченка в Катеринославі. В кн.: Шевченкіана Придніпров'я. Статті, нариси, поезія, есеї, інтерв'ю. Упор. А. Степовичка та М. Чабан. Дніпропетровськ, 2008. С. 125—139].
 23. Svitlenko S. Suspilnyi rukh na Katerynoslavshchyni u 50—80-kh rokakh XIX st. Dnipropetrovsk, 2006 [in Ukrainian]. [Світленко С. Суспільний рух на Катеринославщині у 50-80-х роках XIX ст. Дніпропетровськ, 2006. 268 с.].
 24. Silvanovych S. Formuvannia miskoho panteonu Katerynoslava u druii polovyni XIX—na pochatku XX st. (za materialamy periodychnykh dovidkovo-statystychnykh vydan). V kn.: Kravchenko V., Posokhov S. (Ed.). U poshukakh oblychchia mista: praktyky samoreprezentatsii mist Ukrainy v industrialnu ta postindustrialnu dobu. 312—329. Kharkiv. 2021 [in Ukrainian]. [Сільванович С. Формування міського пантеону Катеринослава у другій половині XIX — на початку XX ст. (за матеріалами періодичних довідково-статистичних видань). В кн.: У пошуках обличчя міста: практики саморепрезентації міст України в індустріальну та постіндустріальну добу. Заг. ред. В. Кравченко та С. Посохова. Харків, 2021. С. 312—329].
 25. Dokumenty, izvestiya, zametki. *Kievskaya starina*. 1902. 77: 1-34 [in Russian]. [Документи, известия, заметки. *Киевская старина*. 1902. Т. 77. С. 1—34].
 26. Lysenko O. Prosvitianskyi rukh Naddniproianshchyny v 1905—1919 rokakh. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2010. 19: 516-521 [in Ukrainian]. [Лисенко О. Просвітянський рух Наддніпрянщини в 1905—1919 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2010. Вип. 19. С. 516—521].
 27. Chaban M. U staromu Katerynoslavi (1905—1920 rr.). Khrestomatiia. Misto na Dnipro ochyma ukraïnskyykh rymnennykiv, publitsystiv i hromadskykh diiachiv. Dnipropetrovsk, 2001 [in Ukrainian]. [Чабан М. У старому Катеринославі (1905—1920 рр.). Хрестоматія. Місто на Дніпрі очима українських письменників, публіцистів і громадських діячів. Дніпропетровськ, 2001. 360 с.].
 28. Fedevych K.I., Fedevych K.K. Za Viru, Tsaria i Kobzaria. Malorosiiski monarkhysty i ukraïnskyi natsionalnyi rukh (1905—1917). Kyiv, 2017 [in Ukrainian]. [Федевич К. І., Федевич К. К. За Віру, Царя і Кобзаря. Малоросійські монархісти і український національний рух (1905—1917). Київ, 2017. 308 с.].
 29. Zhurba O. Storinkamy istorii Katerynoslavskoi "Prosvity". *Naddniproianska Ukraina: istorychni protsesy, podii, postati*. 2001. 1: 133-153 [in Ukrainian]. [Журба О. Сторінками історії Катеринославської «Провіти». *Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті*. 2001. Вип. 1. С. 133—153].
 30. Zhuchenko M. (Doroshenko D.) Velyki rokovyny. *Dniprovi khvyl'i*. 1911. 2 berez. 129-131 [in Ukrainian]. [Жученко М. (Д. Дорошенко) Великі роковини. *Дніпрові хвилі*. 1911. 2 берез. С. 129—131].

31. Zhyhmailo L. (Bidnova L.) Do Shevchenkovoho yuvileiu. *Dniprovi khvyli*. 1911. 2 berez. 132-133 [in Ukrainian].
[Жигмайло Л. (Біднова Л.) До Шевченкового ювілею. *Дніпрові хвили*. 1911. 2 берез. С. 132—133].
32. Вукон М. Tarasova slava. *Dniprovi khvyli*. 1911. 2 berez. 133-134 [in Ukrainian].
[Биков М. Тарасова слава. *Дніпрові хвили*. 1911. 2 березн. С. 133—134].
33. *Yuzhnaia zarya*. 1912. 25 fevr. [in Russian].
[Южная заря. 1912. 25 февр.].
34. Ivanov K. Po povodu chestvovaniya pamyati T. Shevchenko. *Yuzhnaia zarya*. 1914. 26 fevr. [in Russian].
[Иванов К. По поводу чествования памяти Т. Шевченко. *Южная заря*. 1914. 26 февр.].
35. Вукон Н. Velikiy poet narodnoy chelovechnosti. *Yuzhnaia zarya*. 1914. 28 fevr. [in Russian].
[Биков Н. Великий поэт народной человечности. *Южная заря*. 1914. 28 февр.].
36. *Russkaya pravda*. 1912. 27 pouabr. [in Russian].
[Русская правда. 1912. 27 ноябр.].
37. Doroshenko D. Moi spomynu pro davnie mynule (1901—1914 roky). Kyiv, 2007 [in Ukrainian].
[Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901—1914 роки). Київ, 2007. 272 с.].
38. *Russkaya pravda*. 1911. 16 iyun. [in Russian].
[Русская правда. 1911. 16 июн.].
39. *Russkaya pravda*. 1911. 26 fevr. [in Russian].
[Русская правда. 1911. 26 февр.].
40. G.S. Shevchenko i evrei. *Russkaya pravda*. 1914. 26 fevr. [in Russian].
[Г.С. Шевченко и евреи. *Русская правда*. 1914. 26 февр.].
41. *Russkaya pravda*. 1914. 28 fevr. [in Russian].
[Русская правда. 1914. 28 февр.].
42. *Russkaya pravda*. 1914. 27 fevr. [in Russian].
[Русская правда. 1914. 27 февр.].
43. Novitskiy N. Shevchenkovskiy yubileyniy komitet. *Yuzhnaia zarya*. 1914. 29 yan. [in Russian].
[Новицкий Н. Шевченковский юбилейный комитет. *Южная заря*. 1914. 29 янв.].
44. *Yuzhnaia zarya*. 1914. 26 yan. [in Russian].
[Южная заря. 1914. 26 янв.].
45. Zvidomlennia pro diialnist Yuvileinoho Shevchenkovoho Komitetu v Katerynoslavi. Katerynoslav, 1915 [in Ukrainian].
[Звідомлення про діяльність Ювілейного Шевченкового Комітету в Катеринославі. Катеринослав, 1915. 28 с.].
46. Yavornytskyi D. T.H. Shevchenko — narodnyi ukrainskyi poet. *Yuzhnaia zarya*. 1914. 1 berez. [in Ukrainian].
[Яворницький Д. Т.Г. Шевченко — народний український поет. *Южная заря*. 1914. 1 берез.].
47. Abrosymova S., Zhurba O., Kravets M. (Comps.) Letopis Ekaterinoslavskoy uchenoy arkhivnoy komissii (1904—1915). Bibliografichniy dovidnyk. Kyiv, 1991 [in Ukrainian].
[Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии (1904—1915). Библиографический довідник. Уклад. С. Абросимова, О. Журба, М. Кравець. Київ, 1991. 43 с.].
48. Matushevskiy F. Lysty z dorohy. *Rada*. 1909. 3 veres. [in Ukrainian].
[Матушевський Ф. Листи з дороги. *Рада*. 1909. 3 верес.].
49. Utesheva H. Do istorii lektsiinoi roboty Katerynoslavskoho naukovohto tovarystva na pochatku XX st. Istoriia i kultura Prydniprovia. 2009. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-100.html> [in Ukrainian].

- [Утешева Г. До історії лекційної роботи Катеринославського наукового товариства на початку ХХ ст. Історія і культура Придніпров'я. 2009. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-100.html> (дата звернення: 10.01.2023)].
50. Portnova T. *Liubytu i navchaty: selianstvo v uivlenniakh ukrainsoi intelihentsii druhoi polovyny XIX stolittia*. Dnepropetrovsk, 2016 [in Ukrainian].
[Портнова Т. Любити і навчати: селянство в уявленнях української інтелігенції другої половини ХІХ століття. Дніпропетровськ, 2016. 240 с.].
51. Matushevskiy F. *Lusty z dorohy. Rada*. 1909. 29 serp. [in Ukrainian].
[Матушевський Ф. Листи з дороги. *Рада*. 1909. 29 серп.].
52. Яворницький Д. Матеріали до біографії Т.Г. Шевченка. Катеринослав, 1909. 47 с.

Надійшла / Received 18.03.2023

Serbii SILVANOVIYCH

Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)

detegulaga23@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5906-6333>

SHEVCHENKO'S MYTH IN THE KATERYNOSLAV'S URBAN PUBLIC SPACE IN LATE 19th — EARLY 20th CENTURIES

The research purpose is to find out how the national myth of T. Shevchenko began to penetrate into the public sphere of Katerynoslav (Yekaterinoslav) which was one of the largest multi-ethnic industrial Ukrainian cities at the end of the nineteenth century. **The relevance** is based on the modern historiographical situation, which is dominated by populist and local lore approaches for studying the regional reception of Shevchenko's heritage. **Research methodology.** The key to research is the concept of a myth which means a closed semiotic system with a set of universal symbols, which through a ritual is able to perform its regulatory function. In the public space, the myth is (re)produced as a result of public actors' activities. In order to define and analyze these public actors it is proposed personal and institutional approach. In addition to general scientific and historical methods, content analysis and case study methods are used. The author has developed a model for studying the genesis and assimilation of Shevchenko's myth in the regional public space. **Conclusions.** The national myth of Shevchenko had a nonlinear path of formation and development in Katerynoslav. Originating in the public space in the mid-1880s, the myth was circulating in a narrow circle of the local intelligentsia (I. Manzhuira, M. Bykov), who had an attempt to shape the populist myth of Shevchenko. However, in the early 1900s, a completely different institutional and personnel environment emerged in Katerynoslav. The new public agents of Shevchenko's discourse were representatives of "personnel import" of the humanitarian profile who were committed to the Ukrainian idea (D. Yavornytskyi, A. Syniavskyi). They promoted the national myth of Shevchenko both through acting in public organizations and working in official institutions. On the one hand, the product of the assimilation of this myth was its instrumentalization by different local ideological groups; on the other hand, the crystallization of national identity and self-identification in urban public space had a place. The proposed research model can be useful not only for studying the functioning of the Shevchenko's myth in other regions but also for intellectual and regional history studies in general.

Keywords: *Taras Shevchenko, Shevchenko's myth, Katerynoslav (Yekaterinoslav), urban public space, national discourse, modernization, "Prosvita", personnel import.*